

Hitlers waagstuk

Op 9 april 1940 nam Hitler een grote strategische gok: hij stelde bijna zijn hele Kriegsmarine in de waagschaal om Denemarken en Noorwegen te veroveren. **Ivo van de Wijdeven** bespreekt waarom hij dat risico nam.

Hitlers oorlogsindustrie draaide begin 1940 op volle toeren, maar zonder het ijzererts uit het hoge noorden van Zweden zou die krakend en piepend tot stilstand komen. Via een spoorwegverbinding werd het onmisbare erts naar het Noorse havenstadje Narvik vervoerd en vervolgens kwam het via de Noorse kustwateren en de Oostzee uiteindelijk in Duitse hoogovens terecht.

Vandaar dat de regeringen in Londen en Parijs plannen maakten om het neutrale Noorwegen binnen te vallen bij Narvik – zij hadden Duitsland al meteen na de inval in Polen op 1 september 1939 de oorlog verklaard, al was er nog geen militair treffen geweest. Geestelijk vader van het idee om Narvik in te nemen was Winston Churchill – toen nog minister van Marine of, op zijn Brits, de First Lord of the Admiralty. Officieel gold Narvik als essentieel onderdeel van een noordelijke route naar Finland, om de Finnen te hulp te kunnen komen in de Winteroorlog tegen de Sovjet-Unie, maar toen die op 12 maart 1940 voorbij was, bleven de plannen op tafel liggen. De verovering van Narvik was immers een ideale manier om Hitlers wapenfabrieken te treffen.

Aangezien de plannen om Finland te hulp te komen openlijk werden bediscussieerd om Stalin schrik aan te jagen, was ook Hitler op de hoogte. Narvik was voor hem onmisbaar en hij geloofde dat het de geallieerden ernst was: in februari had de Royal Navy de Duitse tanker Altmark in Noorse wateren geënterd.

De Führer zinde op een tegenzet. Zijn generaals kregen opdracht om eigen invasieplannen uit te werken. Alle schepen die de Kriegsmarine ter beschikking had moesten worden ingezet om eenheden van de Wehrmacht te laten landen op strategische punten langs de hele Noorse kust van Oslo tot Narvik. Ook de Luftwaffe deed mee met de invasie.

De verovering van Noorwegen moest

niet alleen het vervoer van het ijzererts veilig stellen, de Noorse fjorden vormden tegelijkertijd een mooie nieuwe uitvalsbasis voor Duitse onderzeeërs die in de Atlantische Oceaan vijandelijke schepen moesten gaan bestoken.

Verrassingselement

Dit plan was behoorlijk riskant. Hitler kon verwachten dat de Britten en Fransen met tegenmaatregelen zouden komen. De Royal Navy was véél sterker dan de Kriegsmarine. Het verrassingselement was daarom essentieel voor het succes van wat operatie Weserübung werd gedoopt – ‘oefening aan de rivier de Weser’, een afleidingsmanoeuvre. Ook Denemarken was doelwit. Als dat veroverd was, zouden de Duitsers de toegang tot de Oostzee controleren en, belangrijker nog, de beschikking krijgen over Deense vliegvelden. Want het was de bedoeling dat de Luftwaffe van daaruit de Kriegsmarine te hulp kon schieten in de

Duitse soldaten marcheren Oslo binnen, 9 april 1940 (alle afbeeldingen Wikimedia Commons).

COLORIZED BY
JULIUS JÄÄSKELÄINEN

strijd tegen de machtige Royal Navy. In de nacht van 6 op 7 april 1940 kwam Hitlers oorlogsmachine in beweging. De grootste Duitse vloot aller tijden – maar liefst 23 zware oorlogsbodems en talloze lichtere oorlogsschepen, transportschepen en onderzeegers – vertrok uit havens in het noorden van het land. In de vroege ochtend van de negende verschenen ze bij een reeks Deense en Noorse kuststeden.

Denemarken viel de nazi's als een rijpe appel in de schoot. Ze wisten simpelweg de haven van Kopenhagen binnen te varen, het hoofdkwartier van de Deense strijdkrachten te veroveren en het koninklijk paleis te omsingelen. Koning Christiaan X en zijn voltallige regering capituleerden al na zes uur. Doorvechten achtte zij zinloos. In ruil voor hun snelle overgave was de Duitse bezetting relatief welwillend: de Denen mochten in overleg hun eigen binnenlandse beleid blijven maken.

Voor Oslo lag hetzelfde draaiboek klaar, maar daar liep het anders. Tot verrassing van de Duitsers brachten de antieke kanonnen en torpedo's van het fort Oscarsborg hun vlaggenschip, de nagelnieuwe kruiser Blucher, tot zinken toen het de haven in probeerde te komen. Van de voorgenomen overrompeling kwam niets terecht. Toen de nazi's een dag later de Noorse hoofdstad innamen, waren de regering en het koningshuis al gevlogen. Zij gaven zich niet over maar verschansten zich in het noorden; het Noorse leger bood taai verzet.

Op de andere plekken langs de Noorse kust verliep operatie Weserübung succesvoller; plaatsen als Kristiansand, Trondheim en Bergen werden allemaal ingenomen. Maar de Kriegsmarine

Duitse troepen tijdens de invasie in Noorwegen, voorjaar 1940 (ingekleurd door Julius Jääskeläinen).

leed pijnlijke verliezen. De Royal Navy wist samen met de Noorse kustverdediging een groot aantal Duitse schepen tot zinken te brengen of te beschadigen.

De strijd rond Narvik

Ook het strategisch zo belangrijke Narvik werd op 9 april veroverd, maar de Duitse verliezen waren hier het grootst. De tien modernste torpedobootjagers in de vloot werden nadat ze de troepen aan land hadden gezet naar de bodem van de fjord gejaagd in twee grootscheepse aanvallen door de Royal Navy. De Britten hadden min of meer vrij spel, omdat de Luftwaffe niet zo ver noordelijk kon opereren: de dichtstbijzijnde vliegvelden lagen simpelweg te ver weg – vliegtuigen hadden door hun kleine brandstoftanks een beperkte actieradius.

Buiten de bezette kuststeden bleef het Noorse leger zich verzetten tegen de Wehrmacht, maar de Noren werden wel steeds verder naar het noorden gedreven. Een geallieerde poging om Trondheim, de tweede stad van het land, te heroveren mislukte door de aanvallen van Duitse Stuka-duikbommenwerpers. De nazi's hadden nu heel het dichter bevolkte zuiden van Noorwegen bezet en ze installeerden in Oslo een marionettenregering onder leiding van de Noorse nationaalsocialist Vidkun Quisling. Alleen in het noorden boden de Noren en hun geallieerde

Oorlogsposter, met onderin de in mei 1940 naar Londen gevluchte koningin Wilhelmina en de Noorse koning Haakon VII, die pas na twee maanden van verzet de wijk naar Londen nam.

bondgenoten nog weerstand. Sterker nog, ze gingen over tot het offensief. De nadruk kwam op de strijd rond het afgelegen Narvik te liggen. Door de havenstad te heroveren en vervolgens stand te houden in het hoge noorden hoopten ze Hitler af te snijden van het cruciale ijzererts. Narvik werd sinds 9 april door de nazi's bezet met een 5.600 man sterk samenraapsel van speciaal opgeleide Gebirgsjäger (bergjagers), gedropte parachutisten en de overlevende bemanningen van de torpedobootjagers die de Britten er eerder in de fjord tot zinken hadden gebracht.

Omdat dat laatste relatief eenvoudig was gelukt, meende Churchill dat het een peulenschil zou zijn om de Duitse tegenstand bij Narvik op te rollen. Het tegendeel was waar. Dankzij het onherbergzame terrein en een dik pak sneeuw waren de verdedigers zwaar in het voordeel. Het kostte een gecombineerde geallieerde troepenmacht van Britse, Franse, Poolse en Noorse eenheden – in totaal zo'n 24.500 militairen – grote moeite om de stad te veroveren. Dat lukte pas op 28 mei.

Na de val van Narvik leek het een kwestie van tijd voor de nazi's in Noord-Noorwegen zouden zijn verslagen. Noorse soldaten pakten

stevig door en dreven de Duitsers terug tot aan de grens van het neutrale Zweden. Daar stonden de evacuatietreinen al klaar. De Zweden zouden de hele oorlog neutraal blijven maar *realpolitik* noopte hen tot handel met de nazi's – onder meer in ijzererts – en *permittenttrafik*, dat wil zeggen dat Duitse troepen in bepaalde gevallen over Zweeds grondgebied mochten reizen.

Maar de Duitsers hoefden geen gebruik te maken van de Zweedse evacuatietreinen. Het waren juist de geallieerde soldaten die het veld ruimden: achter de rug van de Noren hadden Londen en Parijs besloten om de Britse, Franse en Poolse eenheden halsoverkop terug te trekken uit Noorwegen. De Noren moesten zichzelf maar zien te redden. De reden? De Duitse inval in Nederland, België en Frankrijk in mei 1940. De strijd verliep daar dusdanig dramatisch voor de geallieerden dat het onverantwoord werd geacht om de operatie in Noorwegen voort te zetten.

Het besluit om terug te trekken werd al vóór de geallieerde verovering van Narvik genomen. Het uiteindelijk succesvolle geallieerde slotoffensief aldaar was bedoeld als afleidingsmanoeuvre voor de evacuatie van de Britse, Franse en Poolse troepen uit Noorwegen. Die werd op 9 juni voltooid. De Noorse koning Haakon VII en zijn regering namen de wijk naar Londen en vormden er een regering in ballingschap. De achtergebleven Noorse soldaten konden niets anders doen dan zich overgeven aan de nazi's.

Hoge prijs

Operatie Weserübung werd zo toch een succes. Het Zweedse ijzererts was veiliggesteld. Hitlers hoogovens konden op volle toeren blijven draaien, maar de Duitsers betaalden een hoge prijs voor hun overwinning. Relatief veel uiterst moderne marineschepen waren verloren gegaan. De Kriegsmarine kwam dit verlies eigenlijk nooit meer te boven. Daarnaast moest er permanent een bezettingsmacht van 400.000 Wehrmacht-soldaten in Noorwegen worden gelegerd en die konden niet meer aan andere fronten worden ingezet.

Voor de Britten was de militaire campagne in Noorwegen een strategische mislukking. De Royal Navy was er ook niet bepaald ongeschonden vanaf gekomen en bleek erg kwetsbaar voor lucht-aanvallen. En aan het eind van het liedje kreeg Hitler Narvik ook nog eens min of meer cadeau toen de geallieerden zich plotseling terugtrokken uit Noorwegen.

De politieke ontevredenheid over de Britse prestaties in het hoge noorden was zelfs zo groot dat de regering van Neville Chamberlain ten val kwam. Winston Churchill nam op 10 mei 1940 het stokje over en loodste de Britten als premier door de zware oorlogsjaren. Het is de ironie van de geschiedenis kwam dat juist de architect van het plan om Narvik te veroveren, politiek garen spon bij het falen ervan.

Ivo van de Wijdeven is historicus en analist. Zijn nieuwste boek is *Alle rafteranden van Europa – De geschiedenis van Europa en zijn burens* (Unieboek/Spectrum).

VERDER LEZEN

- **Jack Green & Alessandro Massignani**, *Hitler Strikes North. The Nazi Assault on Norway & Denmark*, Frontline Books, 2013